

JULIUS VAITKEVIČIUS

Nankino universitetas

KĄ REIŠKIA MOKYTIS PAGAL KONFUCIJIAUS KNYGĄ *APMAŠTYMAI IR PAŠNEKESIAI*

What Does it Mean to Learn by Confucius Book “The Analects”

SUMMARY

This article is dedicated to the most important theme in the Confucian classics. It ultimately defines the very essence of Confucianism. The paper analyzes the true meaning of learning and studying in the Confucian line of thought through the prism of life, experience, self-perfection and joy of learning. It also links the Confucian concept of “learning and studying” to thoughts and traditions in Lithuanian culture drawing the conclusion that the joy of learning is capable of building the bridge that can connect our nations and help us better understand the nature of the world and ourselves. The deeper analysis of 学 “xue” reveals that learning and studying is not just about going to school, listening to teachers, reading or reciting books, or getting a better job. It is also about improving the quality of life helping one to become a better person, a happier person, a more knowledgeable person who is deeply aware of himself and his surroundings. That is the ultimate goal of Confucianism.

SANTRAUKA

Straipsnyje aptariama viena svarbiausių klasikinio konfucianizmo sąvokų – „mokytis“, *xué*, kuri nusako konfucianizmo esmę. Ši Konfucijaus mąstymo tradicijos mokymosi sąvokos prasmė analizuojama per tris jos esminius aspektus: (1) gyvenimo ir patirties, (2) savitobulėjimo ir (3) džiaugsmo. Straipsnyje mėginama susieti šią konfucianistinę „mokymosi / išmokimo / įgyvendinimo“ sampratą su lietuviškam mąstymo būdai suprantama mokymosi samprata. Galiausiai prieinama prie išvados, kad mokymasis kaip pažinimo džiaugsmas gali būti tuo tarpkultūriniu tiltu, sujungiančiu skirtingas kultūras ir padedančiu mums geriau suprasti gyvenimą ir save pačius. Gilesnė mokymosi 学 „xue“ analizė atskleidžia tai, kad mokymasis yra ir gyvenimo tobulinimas, kuris padeda tapti geresniam ir laimingesniam. Straipsnyje teigiama, kad tai ir yra vienas esminių Konfucijaus mokymo tikslų.

RAKTAŽODŽIAI: mokytis, *xue*, Konfucijus, gyvenimas, patirtis, tobulėjimas, džiaugsmas.

KEY WORDS: learn, *xue*, Confucius, life, self-improvement, joy, happiness.

[Niekada] Nedera nustoti mokytis. (Xunzi 荀子)¹

Mokymosi kelias neturi kito tikslo, kaip ieškoti prarastos širdies. (Mengzi 孟子)²

IVADAS

Mokymasis ir mokykla

Mano ir vyresnių kartų žmonėms gerai žinomas Lenino šūkis, kurį anksčiau ne kartą matėme ir girdėjome įvairiose gyvenimo situacijose: „Mokytis, mokytis ir dar kartą mokytis!“ Anot 2010 m. abiturientės Ievos Stukaitės populiaraus straipsnio apie mokymąsi, Lietuvos mokytojai dar ir dabar dažnai kartoja frazę „Mokykis!“ kaip tam tikrą sudrausminimą³. Straipsnio autorė kalba apie tai, kad per daugybę metų mokykloje niekas nepasako, kaip reikėtų mokytis, ir siūlo savo pačios surastus sprendimus. Mūsų straipsnyje šiuo atveju svarbesnis būtų klausimas, ar jai patiko mokytis. Mano sūnus prieš savaitę pradėjo eiti į pirmą klasę kinų mokykloje. Buvo šiek tiek neramu, kaip judrus šešerių metų vaikas galės sėdėti visą dieną mokyklos suole. Po pirmos dienos jis taip ir pasakė: „Neįdomu, šitokia daugybė pamokų!“ Tačiau dar po kelių dienų akivaizdus buvo jo kylantis entuziasmas mokytis, o paklaustas, kaip jam patinka mokykloje, jis šį kartą atsakė, kad labai patinka, nes ten jis daug išmoks. Nežinau ir negaliu palyginti, ką jis būtų pasakęs po pirmos savaitės lietuviškoje mokykloje, bet šis atsakymas mane pradžiuginio ir paliko gerą įspūdį apie mokyklą ir jos mokytojus.

Ką jums reiškia mokytis?

Koks yra jūsų, skaitytojai, santykis su mokymusi ir šiuo žodžiu „mokytis“? Ar

jis kelia gerų jausmų, minčių ir prisiminimų? Ar jūs vis dar norite mokytis? Ką mums visiems reiškia šis žodis „mokytis“? Ar mokytis – tai sėdėti mokyklos suole ir skaityti knygas? Ar šis žodis turi daug platesnę prasmę ir paskirtį?

Teksto ir sąvokos pasirinkimo priežastys

Analizei pasirinktas *Lùnyǔ* 《論語》 tekstas ir minėta styguojanti šį pabrėžtinai polemišką straipsnį sąvoka mane sudomino dėl kelių priežasčių. Visų pirma manau, kad hieroglifas *xué* 學 tiktu kaip vienas iš taiklių būdų trumpai apibūdinti konfucianizmo esmę. *Lùnyǔ*, kaip žinoma, yra pamatinis konfucianizmo tekstas, kuriame išreikšti esminiai „mokymosi“ sąvokos bruožai. Nors vėliau įvairių su Konfucijaus mąstymo tradicija vienaip ar kitaip susijusių mąstytojų ši sąvoka buvo tobulinama, plečiama, gilinama, tačiau jos kertiniai momentai, kuriuos aptinkame *Lùnyǔ* tekste, per 2500 metų iš esmės liko nepakitę.

Antra priežastis, kuri daro šios sąvokos tyrinėjimą prasmingą, yra ta, kad ji arba, plačiau žvelgiant, pati konfucianistinė mokymosi dvasia ir šiandien yra labai gyvybinga Kinijoje, visur vyrauja konfucianistinės kultūros tradicijos. Ši itin pozityvi nuostata dėl mokymosi taip pat akivaizdi kinų pradžios ir vidurinėse mokyklose, kurias lanko mano bei mano kolegų ir draugų augantys vaikai⁴.

Mokymosi idėja Kinijoje yra iškelta į pirmą planą valstybės mastu, ir kiekvienas kinas, nepriklausomai nuo jo išsilavinimo, suvokia mokymosi svarbą.

Trečia priežastis yra ta, kad nors *xué* 學 sąvoka, kaip ją vartojo Konfucijus ir vėlesni sekėjai, yra labai specifinė ir „kiniška“, tačiau iš esmės ji suprantama ir kitoms kultūroms, tautoms, taip pat ir mums, lietuviams. Netgi drįsčiau teigti, kad gerai išsiginę į tai, ką reiškia „mokyti“, pamatytume, kad atstumas tarp Kinijos ir Lietuvos, taip pat tarp dabarties ir praeities, nėra toks didelis. Mes esame susiję nematomais, apskritai žmogaus prigimčiai būdingais santykiais su mus supančia tikrove – mąstymo ir pasaulio suvokimo saitais.

Ketvirta priežastis yra ta, kad nors praeityje įvairūs tyrinėtojai daugiau ar mažiau yra skyrę sąvokai *xué* 學 dėmesio ir ją analizavę, tačiau kiek man žinoma, šiai sąvokai nėra parašyta atskirų veikalų, dažniausiai apie ją užsimenama kaip

savaime suprantamą aptariant ją keliuose paragrafuose ar viename knygos skyriuje. Tikriausiai taip yra todėl, kad ši tikrovėje daugybės semantinių konotacijų kupina sąvoka *xué* 學 iš pirmo žvilgsnio atrodo gana paprasta ir tarsi savaimė aiški, nereikalinga papildomo aiškinimo. Tačiau savo tyrinėjimuose priėjau prie išvados, kad iš tikrųjų verta ir galbūt netgi būtina ja pasidomėti ir pasinerti į jos išoriškai dažniausiai nepastebimus gelminius aspektus.

Priežasčių apibendrinimas

Taigi manau, kad dėl įvardintų keturių pagrindinių priežasčių tyrinėjami konfucianistinę „mokymosi“ sąvoką galime per ją patekti į gilesnį ir platesnį Kinijos mąstymo tradicijos ir kultūros klodą, o kartu per šiuos tyrinėjimus galime ir patys daug išmokti, per „kitą“ geriau suprasti save, savo kultūrą, mąstymo būdą ir vertybines nuostatas.

MOKYMOSI ANALIZĖ

Pirmas žodis, įprastinė prasmė ir etimologija

1. Pirmas *Lunyu* žodis. „Mokyti“ *xué* 學 yra pirmas žodis, kurį ištaria mokytojas pagrindiniame konfucianistiniame *Apmąstymai ir pašnekesiai Lūnyū* 《論語》 tekste. Šis žodis tekste vartojamas 44 kartus ir akivaizdu, kad Konfucijus mokymąsi laiko labai svarbiu žmogaus gyvenimo ir nuolatinio dvasinio tobulėjimo veiksmu. Užbėgdami kelis žingsnius į priekį galėtume sakyti, kad visa konfucianistinė mąstymo tradicija galėtų būti pavadinta vienu žodžiu – *xué* 學. Nors

xué 學 kiniškai ir „mokyti“ lietuviškai nėra visiškai tapačios sąvokos, turi ne visai sutampančius semantinių prasmių laukus, tačiau manau, kad lietuvių kalboje sunku būtų surasti kitą geresnį atitikmenį nei „mokyti“.

2. Bendrinė prasmė: Ką reiškia mokyti? Taigi pirmiausia klausiu, ką paprastai mums reiškia žodis „mokyti“. Su kokiais vaizdiniais ir prisiminimais šis žodis siejasi? Neabejoju, kad kiekvieno šios vidinės asociacijos gali būti skirtingos, tačiau manau, kad dabartinais laikais mokymasis dažnai pirmiausia iškelia asociacijas su mokykla ir moky-

musi pradžios bei vidurinėse mokyklose. Jei žengtume žingsnį toliau, tai mokyti reiškia eiti į mokyklą, sėdėti suole, klausyti, ką šneka mokytojas, skaityti knygas, prisiminti, kas buvo perskaityta, mokėti apmąstyti perskaitytus dalykus, juos įvaldyti ir mokėti panaudoti. Vis dėlto nors mokymasis gali reikšti tiek daug įvairiausių procesų ir reiškinių, dažniausiai mes nesusimąstome, kokia yra mokymosi esmė ir paskirtis. Be to, labai dažnai mokymasis susiejamas ir su tam tikru sunkumu, netgi kančia, nuoboduliu. Jei prisimintume mokyklos patirtį, ar daug tarp mūsų atsirastų žmonių, kurie galėtų tvirtinti, jog kasdienis sėdėjimas mokyklos suole buvo džiugi patirtis. Netgi galima būtų paklausti: ar savo namuose pastatytumėte tokį stalą ir suolą, kokie paprastai būna mokyklose? Nemanau, kad atsirastų daug žmonių, kurie į šiuos klausimus atsakytų teigiamai.

Taip pat dažnai mokymasis pirmiausia asocijuojasi su knygų skaitymu ir žinių arba informacijos kaupimu. Paprastai tariant, mokyti reiškia skaityti. Be abejo, galima iš karto prieštarauti ir kalbėti apie tai, kad mokyti taip pat reiškia išmokyti ką nors daryti arba įgyti naują ar patobulinti jau turimą tam tikrą gebėjimą. Tačiau būtent tai ir svarbu turėti omeny tyrinėjant *Pašnekesius* ir kitus konfucianistų veikalus – mokymasis nėra vien tik sėdėjimas mokykloje ar knygų skaitymas. Gilinimasis į tai, kaip Konfucijus suprato ir vartojo šią sąvoką, šiuos aspektus padaro dar ryškesnius ir prasmingesnius.

Mokymasis taip pat dar gali būti skirstomas į teorinį ir praktinį. Tačiau teoriškai galima savintis ne tik teorines

žinias, bet ir praktines. Teorija dažniausiai siejama su intelektu, logika, sąvokomis, žodžiais, o praktiniai dalykai, nors dažnai nuo teorijos ir neatsiejami, gali turėti elementų, kuriuos intelektu ir sąvokomis nėra kaip apibrėžti. Tarkime, galime perskaityti knygą apie tai, kaip kalti plaktuku vinį arba kaip važinėti dviračiu, tačiau vis tiek realiai kalimas plaktuku ir važiavimas dviračiu reikalauja tam tikrų sugebėjimų, kurių neišmoksi skaitydamas knygą arba vien tik klausydamasis instruktoriaus. Kitaip tariant, galima mokyti, bet neišmokyti ir nemokėti, todėl tikras mokymasis turėtų galiausiai būti išmokimas ir mokėjimas⁵.

Jeigu paanalizuosime šį žodį pagal žodyną, pamatysime, kad atskirai žodžio „mokyti“ kai kuriuose lietuvių kalbos žodynuose net ir nesurasime. Tačiau surasime ten žodį „mokyti“. Vadinas, pridėję sangražos dalelytę, iš žodžio „mokyti“ gauname žodį „mokyti“, kitaip tariant, „mokyti“ reiškia „mokyti save“. Įdomu tai, kad net ir kiniškas rašmuo „mokyti“ *xué* 學 susijęs su žodžiu „mokyti“, *jiào* 教, nes rašmuo „mokyti“ *xué* yra dalis rašmens *jiào*. Galbūt šitoks šių skirtingų kalbų sutapimas nėra atsitiktinis, bet rodo šios sąvokos pamatinę esmę.

3. Etimologija: hieroglifas *xué*. Per einant prie pirmaprados kiniško žodžio „mokyti“, *xué* 學, prasmės, matome, kad iš pradžių hieroglifas *xué* 學 susidėjo iš dviejų pagrindinių dalių: 1) viršutinės dalies 𠄎, kuri savo ruožtu buvo sudaryta iš rankų, laikančių linijas *yáo* 爻, linijas, iš kurių sudaryti „Permainų kanono“ *Yijing* 《易經》 simboliai – heksagramos. Šios linijos yra sugriebtos rankomis virš tam tikro stogo arba dang-

čio *mì* 子.⁶ 2) apatinėje dalyje pavaizduotas vaiko *zǐ* 子 rašmuo, kadangi vaikas yra vienas geriausių mokymosi simbolių – vaikai yra imliausi mokymuisi, t. y. naujų dalykų išmokimui.

Pirmas aspektas:
gyvenimas ir patirtis⁷

1. Analizės atskaitos taškas: mokymasis, praktika ir džiaugsmas. Pirmajame Konfucijaus *Apmąstymai ir pašnekesiai* knygos sakinyje, kurį dauguma kinų moka mintinai, mokymasis susiejamas su praktika, arba įgyvendinimu, ir džiaugsmu: „Kai mokaisi ir tinkamu laiku įgyvendini [tai, ką išmokai], argi tai nekelia džiaugsmo?“⁸ Tyrinėtojai nemažai diskutavo ir svarstė, kaip reikėtų suprasti ir į kitas kalbas išversti šiam sakinyje paminėtus žodžius *xué* 學, „mokyti“, ir *xí* 習, „praktikuoti, įgyventi“, bei su jais susijusį džiaugsmą *lè* 樂. Turbūt vieną geriausių šios tyrinėjimų krypties apžvalgų pateikė Leonardas Sergejevičius Perelomovas, palyginęs, kaip šis sakinytis interpretuojamas anglakalbių, rusakalbių, kinų, japonų ir korėjiečių tyrinėtojų. Remiantis L. Perelomovo tyrinėjimais, galima sakyti, kad yra du skirtingi šio sakinio supratimo būdai. Pasak pirmojo, tyrinėtojai mano, kad džiaugsmas kyla, kai nuolatos kartoji tai, ką išmokai. Pasak antrojo, manoma, kad džiaugsmas žmogui kyla tik tada, kai jis sugeba savo išmoktas žinias pritaikyti praktikoje tinkamu laiku⁹.

Taip pat labai verta pasiskaityti Davido Hallo ir Rogerio Ameso įžvalgas apie *xué* 學, kur mokymąsi šie du sinologai susieja su sąvokomis „mąstyti“, *sī*

思, „žinoti“, *zhī* 知, ir „gyventi pagal savo žodžius“, *xìn* 信¹⁰. Ne mažiau vertingos yra ir D. C. Lau pastabos apie *xué* 學 angliško Konfucijaus *Apmąstymai ir pašnekesiai* vertimo įvade¹¹.

2. Liang Shuming apie Konfucijų ir gyvenimą. Tačiau yra ir dar vienas supratimo būdas, kuriam geriausiai atstovauja šiuolaikinėje Kinijos istorijoje ypatingą vietą užimantis vadinamasis „paskutinis konfucianistas“ Liang Shuming (1893–1988)¹². Liang Shuming požiūri nors ir galima būtų pasistengus priskirti ir susieti su tuo, ką aprašo Leonardas Perelomovas ar Rogeris Amesas, tačiau jis, ko gero, yra vienas iš nedaugelio šiuolaikinių mąstytojų, pabrėžusių Konfucijaus filosofijos gyvenimišką pobūdį. Liang Shuming įsitikinimu, tyrinėjant Konfucijaus idėjas ir gilinantis į *Apmąstymus ir pašnekesius*, pirmiausia būtina atkreipti dėmesį ne tiek į atskirų žodžių prasmę, kiek į tai, jog Konfucijus visų pirma kalba apie gyvenimą. Liang Shuming dirbdamas Pekino universitete skaitė filosofijos paskaitas ir turėjo atskirą paskaitų ciklą ar jų bloką, skirtą būtent Konfucijaus idėjoms. Pradėdamas Konfucijaus idėjų aptarimą, jis pabrėžė, kad pirmiausia reikia suprasti, kas galiausiai yra Konfucijaus „mokymasis“, *xué wèn* 學問, arba ko iš tiesų mokėsi Konfucijus¹³. Kaip jau buvo minėta straipsnio pradžioje, Liang Shuming pabrėžia, kad Konfucijaus *Apmąstymai ir pašnekesiai* yra patikimiausias šaltinis, atspindintis Konfucijaus mokymą¹⁴.

Liang Shuming pradeda Konfucijaus idėjų aptarimą nuo vieno žinomiausių Konfucijaus pasisakymo: „Kai buvau penkiolikos, visa mano valia buvo nu-

kreipta mokytis (*xué* 學). Kai man suėjo trisdešimt, aš jau tvirtai stovėjau (*lì* 立). Būdamas keturiasdešimties, nebeturėjau abejonių (*bù huò* 不惑). Būdamas penkiasdešimties, žinojau Dangaus valią (*tiān mìng* 天命)...¹⁵

Tradicškai tyrinėtojai, interpretuodami šias ir panašias Konfucijaus ištarmes, pradeda nuo atskirų žodžių-sąvokų analizės. Toks aptarimas ypač būtinas vertiant šį tekstą į lietuvių kalbą arba į kitas kalbas, kadangi vertimuose šis *Apmąstymų ir pašnekesių* fragmentas skamba gana vienaprasmiškai. Tačiau iš tiesų šiame fragmente paminėtos sąvokos sukelia daug klausimų. Apie kokį mokymąsi, *xué* 學, konkrečiai čia yra kalbama? Ką tai reiškia „tvirtai stovėti“, *lì* 立, būnant trisdešimties? Kaip galima visai neturėti abejonių, *bù huò* 不惑? Apie kokio pobūdžio abejones čia kalbama? Galiausiai kaip Konfucijus suprato Dangaus valią, *tiān mìng* 天命? Ir tai čia tik pradinis klausimų sąrašas, be to, šiuos ir panašius klausimus kėlė nuo seno patys kinų tyrinėtojai, kurie šioje konfucianistinėje kultūroje užaugo.

Liang Shuming siūlo visai kitą priėmimą prie šio ir panašių Konfucijaus pasisakymų. Jis sako, mums nebūtina stengtis aklaai spėlioti apie šių žodžių prasmę ir turinį. Griežtai tariant, mes iš tiesų nežinome, ką konkrečiai Konfucijus turėjo omeny tai sakydamas. Kaip Liang Shuming pažymi, viena, kas yra aišku, tai, kad visais šiais atvejais Konfucijus kalbėjo apie gyvenimą: „Jo vadinamasis mokymasis, *xué wèn* 学问, buvo būtent jo gyvenimas. Visą savo gyvenimą jis dėjo visas jėgas ne kur kitur, bet į gyvenimą.“¹⁶

Liang Shuming gana sokratiška maniera teigia, kad „dailidės geras mokinyš

gerai kuria medžio dirbinius, tapytojo geras mokinyš gerai tapo. Na o Konfucijaus geras mokinyš, ką gi daro jis? Yanzi buvo vienas geriausių Konfucijaus mokinių, o Konfucijus jį vertino ir gyre būtent dėl to, kad Yanzi nepykdamo ir antrą kartą nedarydavo tos pačios klaidos.“¹⁷ Net ir čia galima gilintis ir klausiti, kuria prasme jis nepykdamo ir kaip galima sugebėti niekada nedaryti tos pačios klaidos. Bet anot Liang Shuming, yra akivaizdu ir neabejotina, kad Konfucijus, kalbėdamas apie savo mylimiausią mokinį Yanhui, pirmiausia turėjo omeny jo gyvenimo būdą. Vienas tokių Yanhui gyvenimo būdo apibūdinimų yra šis *Lùnyǔ* šeštojo skyriaus fragmentas: „Yan Hui sugebėdavo tris mėnesius neprasižengti gėriui, kiti net ir vieną dieną negalėdavo atsilaukyti.“¹⁸

3. Koks žmogus yra mokytas? Kad mokymasis Konfucijui pirmiausia susijęs su gyvenimu, o ne su mokykla ar knygų skaitymu bei teorinių žinių kaupimu, geriausiai liudija jo mokinio *Zìxià* 子夏 žodžiai: „Kas vertina vidines vertybes ir neapsigauna išoriniu grožiu, kas rūpinasi nuoširdžiai savo tėvais, yra ištikimas ir gali atsiduoti valdovui, kas laikosi savo žodžio ir yra patikimas su draugais – tokį vadinčiau *mokytu*“¹⁹, nors kiti su tuo nesutiktų.“²⁰ Vadinasi, jei nuosekliai remtume šiais žodžiais atsižvelgdami į Konfucijaus mokymą, šiuolaikiniais terminais kalbant, galima būti išoriškai išsilavinusiam, baigti mokyklas, universitetus, turėti laipsnį, aibes teorinių žinių, bet vis tiek nebūti mokytam. Vėlgi, pasitelkę lietuvišką žodyną, matome, kad Konfucijus, kalbėdamas apie *xué* 學, pirmiausia turi omeny vidinį išsilavinimą, kuris nėra ir turbūt negali būti įgyjamas formaliose

įstaigose. Išsilavinimas, kuris nėra susijęs su intelekto aštrumu ir už kurį neduodami diplomai, laipsniai arba kokios nors kitos regalijos. Net ir tradiciškai vadinamųjų Konfucijaus „šešių menų“, *liù yì* 六藝²¹, mokėjimas, jei jis nebūtų įgyvendintas, praktikoje būtų nieko nevertas, nes žmogus šiuo atveju nebūtų pabaigęs vadinamojo gyvenimo universiteto.

4. Kas gali būti mokytoju? Dar vienas *Apmąstymų ir pašnekėsių* fragmentas, kuris patvirtina šį Konfucijaus mokymosi vektorių, nukreiptą į gyvenimą, yra beveik patarle tapę Konfucijaus žodžiai: „Tarp trijų žmonių būtinai atsiranda vienas, kuris gali būti mano mokytoju.“²² Jau ne vieną kartą įsitikinau, kad tiek vyresni, tiek ir jaunesni kinai šią frazę moka mintinai. Deja, antrąją šio sakinio dalį atsimena ne visi. O net ir tie, kurie atsimena, ne visada gali paaiškinti šios antrosios dalies prasmę: „...Renkuosi tai, kas jame yra gera, o negerąsias savybes keičiu.“²³ Ypač keblumų sukelia paskutinioji šios frazės dalis. Juk sunku įsivaizduoti, kad Konfucijus, pastebėjęs kito žmogaus, galinčio būti jo mokytoju, ne visai geras savybes ar trūkumus, imtų tą žmogų aktyviai ir tiesmukiškai keisti. Šią vietą galima suprasti ir taip, kad jei pastebime trūkumus, tai pirmiausia turėtume atsigręžti į save stengdamiesi juos pastebėti bei atpažinti savo viduje ir palaipsniui pakeisti. Panašiais žodžiais kalbama ir Naujajame Testamente: „Arba kaip gali sakyti broliui: ‚Leisk, išsimisi krislį iš tavo akies, kai tavo akyje rąstas?!‘“²⁴ Kitaip tariant, jei pastebime kito negerą savybę, tai labai galimas daktas, kad savyje turime rąstą – tą pačią blogą savybę, tik daug didesnę. Dėl to ir keitimas čia pirmiausia susijęs su savimi arba savikaita.

5. Ko galima išmokti iš kitų? Kyla klausimas: jei rimtai traktuosime šį teiginį, kad tarp trijų žmonių būtinai atsiranda bent vienas, kuris gali būti mano mokytojas, tai kas yra tai, ko galiu iš to potencialaus mokytojo pasimokyti? Juk akivaizdu, kad Konfucijus neturi omeny, jog susitikęs teisininką, galiu iš jo išmokti, kaip tapti geru teisininku. Susitikęs mašinų taisymo meistrą, juk nesimokau iš jo, kaip taisyti mašinas. Sutikęs du gydytojus, jei nesu gydytojas, greičiausiai nė kiek nepatobulėsiu kaip gydytojas. Bet kas yra tos geros savybės, kurių galiu pasimokyti praktiškai iš bet kurio žmogaus? Ar tai įmanomas ir pasiekiamas dalykas žiūrėti į kitą kaip į potencialų mokytoją? Manau, kad tokia gyvenimo nuostata įmanoma, jei mokytoju laikysime žmogų, iš kurio galima pasimokyti, kaip ką nors daryti geriau, arba pasimokyti, kaip ko nors nedaryti. Manau, kad tokia gyvenimo nuostata įmanoma, tačiau tik žmogus, kuris turi vidinį išsilavinimą, gali tokią nuostatą turėti ir ja vadovautis. Vadinasi, Konfucijus čia kalba apie tam tikrą, gana subtilaus pobūdžio mokymąsi.

6. Filosofinių tyrinėjimų sąsaja su gyvenimu. Pabrėžiant Konfucijaus mąstymo tradicijos gyvenimišką aspektą, manau, būtina net ir filosofinius tyrinėjimus, kurie iš pažiūros gali atrodyti abstraktūs ir teoriniai, sieti su gyvenimu. Pasak Liang Shuming, jei norime suprasti Konfucijaus mokymą, turime suprasti jo gyvenimą. O jo gyvenimą galime suprasti tik per savo pačių. Tačiau rašyti apie gyvenimą nepopuliaru, gyvenimui sunku pritaikyti mokslinius kriterijus, gyvenimas – plati ir sunkiai apibrėžiama sąvoka. Galbūt dėl to ir Liang Shuming

požiūris, bent jau kol kas, neįgavo didesnio populiarumo ir, pavyzdžiui, L. Perelomovo išsamioje studijoje apie *xué* 學 ir Konfucijaus *Apmąstymus ir pašnekesius* nebuvo paminėtas. Savo tyrinėjimuose stengiuosi ieškoti, kaip konfucianizmo idėjos pritaikomos šiandien kasdiniame realiaame ir konkrečiame gyvenime. Tačiau tokius tyrinėjimus grynai moksliniu ir sisteminiu būdu daryti labai sunku. Kinija yra didžiulė, žmonių neapsakoma įvairovė. Kiekvienam pavyzdžiui visada galima surasti kontrpavyzdį. Ir nesunku sukritikuoti kokį nors kiek platesnį apibendrinimą.

7. Filosofija praktikoje – atvejis Kinijos mokykloje. Vis dėlto norėčiau trumpai aptarti vieną konkretų pavyzdį, kuris, mano manymu, yra labai gera iliustracija, kad ši konfucianistinė nuostata mokytis iš gyvenimo, visada būti budriam laukiant potencialaus mokytojo bei savybė kreipti dėmesį į žmonių gerąsias savybes yra gyva ir šiandien. Viename pradžios mokyklos kolektyve buvo tokia jauna moksleivė, su kuria niekas nenorėjo bendrauti. Ji visada norėdavo pirmuoti, galėdavo įžūliai meluoti, lengvai užgaudavo savo potencialius draugus ir tiesiog visus greitai atbaidydavo savo bjauriu charakteriu. Kiek man žinoma, dauguma to kolektyvo vaikų tėvų buvo žmonės su aukštuoju išsilavinimu, taigi kultūringi, tačiau, kaip apeiti jaunos mergaitės „smailius kampus“, visiems buvo šiokia tokia problema ir tėvai savo atžalų draugystės su ta mergaite nepalaidė. Tačiau visai neseniai nustebino netikėta patirtis, kai sužinojau, kad tarp tų tėvų yra žmonių, kurie net ir tokioje situacijoje suranda lanksčią

išeitį. Viena iš palyginti jaunų mamų į visą situaciją pažiūrėjo kitaip. Net ir savo sūnų ji natūraliai mokė, kad negalima akcentuoti tos keistos mergaitės negatyvių savybių, bet visada reikia pabrėžti, kad kiekvienas, kad ir koks jis būtų, turi savo gerąsias savybes, iš kurių galima pasimokyti. Daugiau pabendraavęs įsitikinau, kad ši jauna ir išmintinga mama ne tik skelbia tokią nuostatą, bet realiai ja gyvena ir panašia dvasia auklėja savo sūnų. Ir pamažu dėl tokios teigiamos nuostatos net ir neklaužada, netašyta, savanaudiška mergaitė tampa mokytoju. O jaunas berniukas ar mergaitė, kurie išmoksta net ir tokioje asmenybėje surasti teigiamų bruožų, pirmiausia išauklėja ir išugdo save. Įdomiausia tai, kad ši mama, ko gero, viena iš nedaugelio neturėjo to vadinamojo aukštesnio išsilavinimo ir nebuvo skaičiusi Konfucijaus *Apmąstymų ir pašnekesių*. Tačiau ji buvo labai geras ir gyvas pavyzdys, kaip Konfucijaus idėja nejučia perduodama kiniškoje kultūroje. O juk tai ir yra gyvenimo filosofija praktikoje arba, anot šios moters: „nebaigiau universiteto, bet turėjau visko išmokti gyvenime“. Klausimas vertas tyrinėjimo, kodėl žmogus, kuris to aukštojo išsilavinimo nebaigė, neretai tam tikrus filosofinio pobūdžio principus sugeba įgyvendinti daug geriau, nei tie, kurie tą išsilavinimą turi.

8. Konfucianistinė nuostata – ne vietinis atvejis. Tai nėra vienintelis atvejis, kai mane nustebino ir pradžiugino paprastų kinų sugebėjimas nuoširdžiai akcentuoti kitų žmonių gerąsias savybes ir neužkliūti už vadinamųjų trūkumų. Negaliu sakyti, kad visi kinai sugeba taip elgtis, tačiau panašių pavyzdžių yra ir

daugiau. Be abejo, jei pažiūrėtume į savo lietuvišką kiemą, surastume pavyzdžių, kai mokoma kreipti žvilgsnį į saulę – būti bitėmis ir rinkti medų, o ne musėmis, kurias traukia tik tai, kas dvokia ir nešvaru. Tačiau mano manymu, mūsų kultūroje ši idėja nėra iškelta į pirmą planą. Mes esame aukštojo pilotazo asai, kai kalbame apie tai, kas mums nepatinka, kas yra blogai, kas kelia nemalonius jausmus. Mes tiesiog užsidegame ir šnekame be perstojo, kai tema būna apie kokio nors žmogaus netikusias savybes. Gera mes priimame kaip duota, o į bloga reaguojame ir vos nedžiūgaujame, kai galime be perstojo kalbėti ir piktintis koku nors negeru dalyku arba negeru poelgiu. Manau, čia labai vertinga paskaityti N. Rericho esė apie „Gerą akį“²⁵, nes jis labai taikliai apibūdino šią daugeliui tautų būdingą savybę akcentuoti negatyvą ir net nematyti, kad šitaip patys tą negatyvą kuriame ir didiname.

9. D. C. Lau diskusija apie *xué* vertimą į anglų kalbą. Šiame mokymosi iš gyvenimo kontekste labai vertinga yra profesorius D. C. Lau diskusija apie problemas verčiant žodį *xué* 學 į anglų kalbą. Pasirodo, į anglų kalbą šis kiniškas terminas gali būti verčiamas dvejopai: viena vertus, *xué* reiškia „to study“ (liet. „studijuoti“ arba tiesiog „mokyti“), o kita vertus, tai reiškia „to learn“ (liet. artimiau žodžiui „išmokti“). Pasak D. C. Lau, žodžio *xué* negalima visada versti vienodai. Kartais labiau tinka žodis „to study“, o kartais labiau tinka „to learn“. Problema ta, kad anglų kalboje žodis „to learn“, t. y. išmokti, visada reikalingas objekto. Negalima vien tik sakyti „jis išmoksta“ (angl. *he learns*), bet galima sakyti „jis

mokosi“ (angl. *he studies*)²⁶. Lietuvių kalboje tai vienas žodis su skirtingais priešdėliais, o anglų kalboje tai du šiek tiek ar net gerokai skirtingi žodžiai.

Toliau, D. C. Lau nurodo, kad pasak anglų kalbos, paprastai galima „išmokti“ – „to learn“ – ko nors praktiško, bet „mokomės“ teorinių dalykų, t. y. juos „studijuojame“. „Mes išmokstame, „learn“, kažko praktiško, mes studijuojame teorinius dalykus. Išmokstant, „in learning“, fokusas nukreiptas į besimokantįjį, studijuojant, „in studying“, fokusas – į tai, ko mokomasi. Išmokdamas, „in learning“, ką nors naujo, žmogus patobulina save. Jis arba įgyja naują sugebėjimą, arba patobulina sugebėjimą, kurį turėjo jau anksčiau. Studijuodamas, „in studying“, žmogus įgyja žinių, bet šios žinios nepakeičia jo praktiniu požiūriu.“²⁷

Pasak D. C. Lau, kuriam pritaria ir kiti tyrinėtojai, tokie kaip R. Amesas ir H. Rosemontas, kiniškas žodis *xué* yra arčiau žodžio „išmokti“, „learning“ nei žodžio „mokyti“ studijavimo prasme „studying“. Kaip taikliai pasakė D. C. Lau, mokymasis *xué* pagal Konfucijų pakeičia žmogų kaip asmenybę arba leidžia jam tapti geresniam moraliniu požiūriu, kai moralė tampa sugebėjimu, kurį galima įgyti²⁸. Mano manymu, šis vektorius į praktiką ir moralę vėl tik patvirtina teiginį, kad Konfucijui mokymasis visų pirma susijęs su gyvenimu. Juk ko vertas būtų gyvenimas, jei žmogus nesistengtų tapti geresnis? Gyvenimas tam ir duotas žmogui, kad taptų geresnis.

10. Apibendrinimas: mokymasis – kaip džiaugsmingas ir gyvenimiškas tobulėjimo procesas. Sugrįžtant prie

L. Perelomovo analizės, kur akcentuojamas džiaugsmas, kylantis po to ar tuo metu, kai išmokti dalykai pritaikomi praktikoje, svarbu paminėti, kad vis dėlto Konfucijui net ir pats mokymasis apskritai buvo džiaugsmingas procesas. Ne kartą Konfucijus atvirai pabrėžė savo entuziazmą mokytis, net ir jo mokinys Yan Hui buvo vadinamas geriausiu visų pirma dėl jo džiaugsmo mokytis²⁹. Galime daryti išvadą, kad tas džiaugsmas susijęs su tuo, jog mokymasis jam nieka-

da nebuvo „sausas“ ir abstraktus procesas, bet visada susijęs su praktika, t. y. įgyvendinimu ir morale, arba savęs praturtinimu. Tad manau, kad pirmojo Konfucijaus pašnekusių vertimo į lietuvių kalbą autorė Zita Mažeikaitė, labai taikliai ir gražiai šį Konfucijaus sakinį išvertė paminėdama savęs tobulinimą: „Kai mokaisi ir nuolatos tobulini save“³⁰, pridėdama pastabose, kad turimas omenyje tobulinimasis pritaikant tai, kas išmokta, įskaitant ir dvasinę bei praktinę sritis.

Literatūra ir nuorodos

- ¹ „學不可以已“ 《荀子·勸學》 XUNZI, *Xunzi*, t. 1. Hunan: Foreign Languages Press, 1999, p. 2. (Klasikiniam tekstams žymėti rašysiu autoriaus arba teksto vardą didžiosiomis raidėmis. Ilgesnėms originalo ištraukos *pinyin* transliteracijos nepateiksiu, nes tai nėra tikslinga.)
- ² „學問之道無他，求其放心而已矣“ 《孟子·告子上》 MENGZI, Mencius. Hunan: Foreign Language Press, 1999, p. 259.
- ³ Ieva Stukaitė, „Mokytis, mokytis ir dar kartą mokytis!“ – o kaip?!, 2010. <<http://120proc.lt/mokytis-mokytis-ir-dar-karta-mokytis-o-kaip-403/>> [žr. 2015 09 16]
- ⁴ Čia pabrėždamas pozityvius aspektus, suprantu ir žinau, kad Kinijos švietimo sistema, kaip ir visos kitos švietimo sistemos, turi trūkumų. Tiesa pasakius, išsilavinę kinų moksleivių tėvai, panašiai kaip ir lietuvių ar kitų šalių vaikų tėvai, dažnai gana kritiškai savo šalies švietimo sistemos atžvilgiu, nes būtent su jos trūkumais susipažinę geriausiai. Dažnai susidaro įspūdis, kad daug kur kitur yra geriau nei pas mus. Tačiau įvertinus visus vienos šalies švietimo sistemos privalumus ir trūkumus, gali būti labai sunku vienareikšmiškai palyginti ją su kitos šalies švietimo sistema.
- ⁵ Esu dėkingas savo seniems draugams ir kolegoms Valerijui Gagui ir Nikolas Krause už pagalbą dirbant prie straipsnio ir už diskusijas bei šių temų apmąstymus. Nikolas taip pat buvo pirmasis, nurodęs man šį subtilų skirtumą anglų kalba (gali studijuoti, bet nieko neišmokti. Gali išmokti nestudijuodamas. Mokytojas gali mo-

- kyti, bet tai nereiškia kad mokiniai išmoks. Išmokimas nepriklauso tiesiogiai nuo mokytojo, bet labiau – nuo mokinio).
- ⁶ SHUOWEN 《說文解字》 <<http://www.shuowen.org/view/2065>> [žr. 2015 09 17]
- ⁷ Už šį filosofijos susiejimą su gyvenimu ir patirtį esu labai dėkingas savo pirmajam filosofijos dėstytojui VDU Tomui Sodeikai, kurio nepaprastai įdomių filosofijos kursų ir diskusijų klausiau 1996–2001 m. Už kelio į kinų filosofiją ir kalbą parodymą bei durų atvėrimą – profesorui Antanui Andrijauskui. O už perduotą subtilią gyvenimo „ugnį“ – nežinomam ir tikram Filosofui V. Be jų nebūtų ir šito straipsnio.
- ⁸ LUNYU 《論語》. *Lunyu yizhu*. Red. Bojun Yang. Beijing: Zhonghua shuju, 2005, I.1.
- ⁹ Леонард Сергеевич Переломов, *Конфуций и конфуцианство*. Москва: Институт Дальнего Востока: РАН, 2009, с. 118–127.
- ¹⁰ David Hall ir Roger Ames, *Thinking through Confucius*. Albany: State University of New York Press, 1987, p. 43–46.
- ¹¹ D. C. Lau, *Confucius: the Analects*. Antras leidimas. Shatin, Hong Kong: The Chinese University Press, 2000, p. 46–47.
- ¹² Apie Liang Shuming ir jo filosofiją daugiau žr. Julius Vaitkevičius (Wei Juliu 韦居柳), *Liang Shuming: kaip gyvenimo filosofas ir jo 'gerio' ren* 仁 *samprata bei jos pritaikymas praktikoje*. (梁漱溟: 一位生活式的哲学家对仁的理解及实现). Magistro tezės, Nankino Universitetas, 2006.
- ¹³ 我们现在第一要注意的是孔子的学问究竟是什么东西. Li Yuanting ir Yan Binghua, *Liang Shuming*

- xiansheng jiang kongmeng*. Guilin: Guanxi shifan daxue chubanshe, 2003, p. 14.
- ¹⁴ 我们有一最可靠的证据,《论语》. Ten pat, p. 14.
- ¹⁵ LUNYU II.4. Čia ir toliau nuorodas į Konfucijaus *Apmąstymų ir pašnekesių* originalą pateiksiu per sutrumpinimą LUNYU. Lietuviškus vertimus darau atsižvelgdamas į pirmąjį lietuvišką Zitos Mažeikaitės vertimą (Konfucijus, *Pašnekesiai*. Vert. Zita Mažeikaitė. Vilnius: Tyto alba, 2004), taip pat ir į senosios kinų kalbos originalą.
- ¹⁶ Li ir Yan, p. 14.
- ¹⁷ Ten pat, p. 14–15.
- ¹⁸ LUNYU VI.7.
- ¹⁹ Šiuo atveju žodį „mokytu“ galime puikiausiai pakeisti „išsilavinusiu“ turėdami omenyje jau minėtą „išorinio“ ir „vidinio“ išsilavinimo skirtumą.
- ²⁰ LUNYU I.7.
- ²¹ Šeši menai: 1) Zhou dinastijos elgesio kodekso *lǐ* 裡 išmanymas ir mokėjimas; 2) muzika *yuè* 樂; 3) šaudymo iš lanko menas *shè* 射; 4) mokėjimas valdyti specialų vežimą, varomą arkliais *yù* 御; 5) rašytinės klasikos išmanymas *shū* 書; 6) matematika *shù* 數.
- ²² 三人行, 必有我师, LUNYU VII.22.
- ²³ 其不善者而改之, ten pat.
- ²⁴ Šventasis Raštas. Senasis ir Naujasis Testamentas. Vilnius: Lietuvos Katalikų Vyskupų Konferencija, 1998, Mt 7, 4 ir Lk 6, 42.
- ²⁵ Николай Рерих, *Глаз добрый*, 1913. <<http://www.ligis.ru/librari/036.htm#32>> [žr. 2015 09 17]
- ²⁶ Lau, p. 46–47.
- ²⁷ Ten pat.
- ²⁸ Ten pat.
- ²⁹ Žr. LUNYU V.28 ir VI.3.
- ³⁰ *Konfucijus. Pašnekesiai*. Vert. Zita Mažeikaitė. Vilnius: Tyto alba, 2004, p. 6, taip pat žr. nuorodą-paaiškinimą to paties puslapio apačioje.

B. d.